

فصلنامه علمی ((مدیریت دفاع هوایی))

دوره ۱، شماره ۱، خرداد ۱۴۰۱

مقاله پژوهشی

بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی ارتش جمهوری

اسلامی ایران

مرتضی پیراسته^۱، سید محمد باقر سیدی^۲

۱- دانشجوی دوره دکترای دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

۲- دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

این مقاله با رویکرد علمی - پژوهشی به بررسی این سؤال عمده می‌پردازد که آیا به کارگیری اقتصاد مقاومتی می‌تواند بر بهبود عملکرد سازمان‌های دفاعی، تأثیر قابل توجهی داشته باشد یا خیر؟ بر این اساس در گام اول، ضمن بررسی ادبیات تحقیق، الگوی مفهومی طراحی و دو فرضیه طرح گردید. در گام بعد ابزار جمع‌آوری اطلاعات (پرسشنامه) طراحی و بعد از اعتبارسنجی و روایی سنجی (آزمون کرونباخ) به نمونه ۱۰۰ نفری از جامعه آماری ارسال، داده‌ها جمع‌آوری و به وسیله آزمون خی دو مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و در نهایت ضمن تأیید فرضیات تأثیر اقتصاد مقاومتی بر کارایی و اثربخشی، از میان سنجه‌های مرتبط با اقتصاد مقاومتی یعنی دانش‌بنیان نمودن سازمان، اصلاح الگوی مصرف، بهره‌گیری از پتانسیل همبستگی و مشارکت کارکنان، تنوع در منابع درآمدی و استفاده از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها جهت مقابله با تهدیدات، که قابلیت اجرا و پیاده‌سازی در جامعه موردبررسی را دارند؛ مؤلفه "دانش‌بنیان نمودن سازمان" بیشترین تأثیر و "تنوع در منابع درآمدی" کمترین تأثیر در بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران داشته است.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۰۹

کلمات کلیدی:

اقتصاد مقاومتی، بهبود عملکرد، نیروی پدافند هوایی.

نویسنده مسئول:

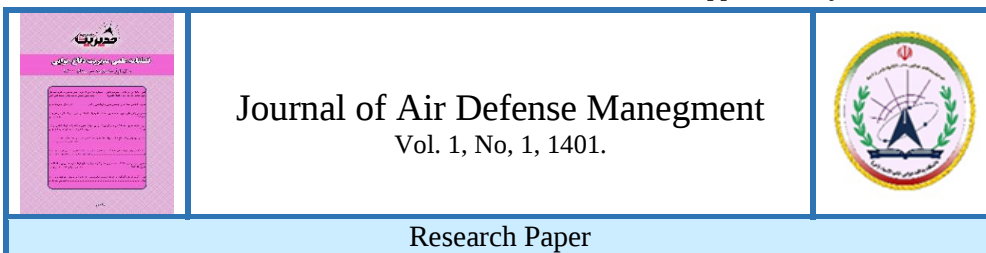
مرتضی پیراسته

ایمیل:

Pirasteh_1984@yahoo.com

استناد به مقاله: مرتضی پیراسته، سید محمد باقر سیدی. بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در بهبود عملکرد نیروی

پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی ((مدیریت دفاع هوایی))، دوره ۱، شماره ۱، خرداد ۱۴۰۱.

The study of the role of resistance economics in improving the performance of the Islamic Republic of Iran Air Defense Force

Morteza Pirasteh¹Seyed mohamad bagher seyedi²

1- PhD student, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

2- PhD student, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran north, Iran.

Article Information

Accepted: 1401/03/08

Received: 1400/08/09

Keywords:

Resistance economy,
Performance
improvement, Air
defense force.

Corresponding author:

Morteza Pirasteh

Email:

Pirasteh_1984@yahoo.com

Abstract

This article, with a scientific-research approach, examines the major question of whether the use of resistance economics can have a significant impact on improving the performance of defense organizations. Accordingly, in the first step, while reviewing the research literature, a conceptual model was designed and two hypotheses were proposed. In the next step, the data collection tool (questionnaire) was designed and after validation and validation (Cronbach's test) was sent to a sample of 100 people from the statistical population, the data were collected and analyzed by Chi-square test and finally confirmed the hypotheses Efficiency and effectiveness, among the measures related to resistance economics, namely establishing knowledge of the organization, reforming the consumption pattern, exploiting the potential of solidarity and employee participation, diversity in revenue sources and using capacities and potentials to deal with threats, which can be implemented in society. Have under review; The "knowledge-based organization" component has the greatest impact on performance improvement and "diversity in revenue sources" has the least impact among all the above factors in improving the performance of the Air Defense Force of the army of the Islamic Republic of Iran.

HOW TO CITE: Morteza Pirasteh, Seyed mohamad bagher seyedi . The study of the role of resistance economics in improving the performance of the Islamic Republic of Iran Air Defense Force. Journal of Air Defense Manegment. Vol. 1, No. 1, 1401.

۱. مقدمه

بعد از ظهور انقلاب اسلامی ایران و تبیین این دیدگاه که حکومت اسلامی ایران می‌تواند به‌عنوان یک حکومت اسلامی مبتنی بر احکام و شرایع اسلام واقعی در تمامی زمینه‌ها، برای تمامی کشورهای اسلامی و غیراسلامی به‌عنوان یک الگوی عینی مطرح گردد؛ تمامی نگاه‌ها به سمت ایران معطوف گشته و به انتظار مشاهده نتایج حاصل از اداره یک جامعه توسط حکومتی اسلامی نشستند. این توجهات در زمینه اقتصادی نیز وجود داشت و همگان به دنبال مطرح‌شدن اقتصادی اسلامی در تقابل با اقتصاد سنتی شرق و سرمایه‌داری غرب و نظریات و دیدگاه‌های مخصوص به خود بودند. لیکن عواملی مانع از دستیابی به هدف فوق گردید.

با توجه به چالش‌های پیش روی جمهوری اسلامی ایران که از دیرباز نیز مردم و مسئولین با آن‌ها دست‌وپنجه نرم می‌کردند و اکنون متأثر از تحریم‌ها، اوضاع سیاسی و اقتصادی کشور و تحولات و بحران‌های اقتصادی بین‌المللی گشته است، لزوم بازنگری در ساختار مالی و اقتصادی کشور به‌خوبی احساس می‌گردد. فرمایشات و تأکیدات مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا حضرت آیت‌الله خامنه‌ای "ما باید یک اقتصاد مقاومتی واقعی در کشور به وجود بیاوریم" [۱] مؤید این موضوع بوده و ایشان سال‌ها پیش با تکیه بر اصلاح در الگوی مصرف، حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی، جهاد اقتصادی و حماسه اقتصادی، تبیین و به‌کارگیری ساختاری مبتنی بر اقتصاد مقاومتی در تمامی بخش‌ها و زمینه‌ها را به‌عنوان یکی از راهکارهای مناسب جهت مدیریت بحران‌های پیش روی کشور، همچنین حرکت به سمت پیشرفت تمامی ابعاد کشور، را برای ما تبیین نمودند [۲].

شاید اصلی‌ترین هدف دشمن از وضع تحریم‌های اخیر ضربه زدن به پیکره نیروهای مسلح کشور بوده تا با تضعیف نیروی دفاعی کشور راحت‌تر بتواند اقدامات خصمانه خود را وارد نماید. نیروی پدافند هوایی آجا به‌عنوان یکی از ارکان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، وظیفه‌ی صیانت و پاسداری از آسمان کشور، با برخورداری از امکانات و تجهیزات آمادی، انسانی و مالی؛ در رأس توجهات دشمن بوده و دشمن به دنبال تضعیف این بخش دفاعی کشور می‌باشد. لذا فرماندهان و مدیران این نیرو باید هوشیاری به خرج داده و تلاش خود را جهت خنثی نمودن چالش‌های خود به کار بندند. با تغییر جهت اقدامات دشمن به سمت مسائل و بحران‌های اقتصادی برای کشور، نیروهای مسلح نیز باید جهت مقابله با این بحران‌ها همگام با سایر بخش‌های کشور اقداماتی انجام داده و به عبارت ساده‌تر مدیریت اقتصادی خود را با شرایط جدید هماهنگ نمایند. بر اساس مطالب عنوان‌شده بهترین رویکرد اقتصادی در شرایط فعلی، ساختار اقتصاد مقاومتی بوده و این ساختار به‌عنوان یک رویکرد، دویعدی کوتاه‌مدت (به‌منظور مدیریت شرایط فعلی کشور) و بلندمدت (به‌عنوان ساختار اقتصادی اصلی کشور) باید بیشتر موردتوجه قرار گرفته و در تمامی فعالیت‌ها اجرایی شود.

با توجه به اینکه بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی، امر مهمی است که موردنظر تک‌تک فرماندهان

و مدیران خود می‌باشد و این هدف را از دیرباز در برنامه‌ها و راهبردهای خود دنبال می‌نمایند. اقتصاددانان معتقدند یکی از اهداف بلندمدتی که سازمان‌ها با اجرای اقتصاد مقاومتی می‌توانند به آن دست یابند، بهبود عملکرد می‌باشد و با پیاده‌سازی ابعاد و ارکان این سیاست اقتصادی می‌توان علاوه بر اهداف کوتاه‌مدت، ضمن مدیریت بحران، در بلندمدت به عملکرد بالاتری نیز دست یابند [۳].

بر این اساس محقق قصد دارد تا اقدام به بررسی تأثیر اقتصاد مقاومتی بر بهبود عملکرد این نیرو نموده تا از این طریق علاوه بر معرفی اقتصاد مقاومتی به‌عنوان بهترین راه‌حل و استراتژی گذر از شرایط فعلی فشار اقتصادی، به بررسی نقش آن در بهبود عملکرد این بخش از نیروهای مسلح در بلندمدت نیز بپردازد.

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

هدف از تحریم اقتصادی محرومیت یک اقتصاد از بازارهای جهانی کالا، خدمات و سرمایه است. درواقع تحریم اقتصادی وضعیتی برای کشور مورد تحریم پدید می‌آورد که او را در حالت خودکفایی قرار می‌دهد. کشورهای تحریم‌کننده همچنین کشور مورد تحریم را جبراً به سطح پایینی از زندگی در یک اقتصاد منزوی قرار می‌دهند. در رابطه با موفقیت‌آمیز بودن تحریم باید گفت که درجه موفقیت اعمال تحریم اقتصادی علیه یک کشور، از یک‌طرف بستگی به میزان علاقه و شرکت‌پذیری تمام کشورهای دیگر و از طرف دیگر بستگی به درجه و درصد وابستگی کشور تحریم شده به تجارت جهانی دارد و بر رشد اقتصادی کشور تأثیرگذار است. جمهوری اسلامی ایران برای کم‌اثر کردن این‌گونه تحریم‌ها و بخصوص تحریم اقتصادی، راهکارها و استراتژی‌هایی را در برنامه کار خود قرار داده است؛ یکی از این استراتژی‌ها اقتصاد مقاومتی است که در ادامه به بررسی و تبیین آن پرداخته خواهد شد [۴].

کارشناسان اقتصادی معتقدند در شرایط فعلی که در میدان جنگ همه‌جانبه دشمن در بخش اقتصاد هستیم با عملیاتی کردن همان راهبرد مقاومتی می‌توانیم پیروز این نبرد نابرابر باشیم. در تاریخ اقتصادی ایران ثبت است که رهبر معظم انقلاب از سال‌ها پیش اقتصاد مقاومتی را مطرح کرده و بر ضرورت بازبینی در نظام‌های اقتصادی کنونی تأکید کرده بودند. خودداری از خام‌فروشی نفت و حرکت به سمت اقتصاد غیرنفتی، استفاده حداکثری از کالاهای داخلی و نه‌راسیدن از تحریم‌های اقتصادی نیز از دیگر نکاتی است که سال‌ها پیش، از آغاز تحریم نفتی، از سوی مقام معظم رهبری مورد تأکید قرار گرفته بود [۵].

درباره اقتصاد مقاومتی ابتدا باید درک صحیح از اقتصاد ملی و همچنین فضای اقتصاد جهانی و متعاقباً فشار مضاعفی که نظام سلطه نسبت به ایران داشته است به دست آوریم. نظام سلطه بعد از ناامیدی‌هایی که در فضای تخاصم با محوریت نظامی دید، تغییر رویکرد داده و وارد مباحث جنگ نرم گردید تا به قول خودش با هزینه کمتر به اهداف خود دست پیدا نماید. آمریکا دلیل شکست خود در اقدامات خصمانه مستقیم علیه ایران را در حمایت و پشتوانه مردمی نظام جمهوری اسلامی

به عینه دیده بود و می دانست در صورتی که بتواند اقدام به جدایی مردم از نظام نماید، خواهد توانست در زمان کوتاهی حکومت اسلامی ایران را سرنگون نماید. در این بین خلأهای اقتصادی کشور مورد توجه او قرار گرفت و در حوزه اقتصاد به طمع افتاد. در همین راستا اقداماتی را به صورت پازل وار برای تحت تأثیر قرار دادن محیط اقتصادی با هدف هایی که منجر به تضعیف نظام و فشار روی آحاد مردم باشد در دستور کار خود قرار داد؛ تا با این روش پازل آخر خود را کامل نماید [۶].

اقتصاد مقاومتی را به طور خلاصه می توان اقتصادی عنوان کرد که در آن علاوه بر تعامل پویا با دنیای خارج و استفاده از امکانات تجارت آزاد، امنیت اقتصادی کشور حفظ شده و نوسانات محیط بین المللی اقتصادی و تهدیدهای آن، کمترین تأثیر سوء را در روند بلندمدت متغیرهای کلان اقتصاد داشته باشد. چنین اقتصادی مسلماً باید از تمامی توانمندی های خود برای استفاده حداکثری از ظرفیت ها استفاده کرده و تلاش کند تا بر روی منحنی امکانات تولید حرکت کند. در یک اقتصاد مقاومتی، نباید تمرکز بیش از اندازه بر روی یک یا چند بخش یا ظرفیت اقتصادی کشور تکیه شود، بلکه باید تلاش شود تا همه ظرفیت های اقتصاد به حداکثر بهره برداری از توان خود برسند. این موضوع به خصوص در مورد اقتصاد ایران از اهمیت بسزایی برخوردار است [۷].

اقتصاد ایران دارای ظرفیت های بالقوه بالایی است. ایران به لحاظ موقعیت جغرافیایی در موقعیت ویژه ای قرار گرفته است. ایران از ظرفیت ترانزیتی بالایی برخوردار است و می تواند پل ارتباطی میان آسیا و اروپا را برقرار سازد؛ زیرا یکی از کوتاه ترین مسیرها در زمینه ارتباط بین آسیای میانه و اروپا است. همچنین ایران دارای ظرفیت بالایی به لحاظ تنوع آب و هوایی است. تنوع آب و هوایی در ایران باعث شده است تا ایران به لحاظ موقعیت توریستی شرایط ویژه ای داشته باشد. یکی دیگر از ظرفیت ها و مزیت های اقتصاد ایران، نیروی کار جوان و تحصیل کرده است. سرمایه گذاری بر روی تحصیلات عالی و تحصیلات تکمیلی طی سال های پس از انقلاب باعث شده تا نیروی کار جوان و تحصیل کرده زیادی در حال حاضر در بازار کار فعال باشد که این موضوع هم یک فرصت و هم یک چالش محسوب می شود، اما به طور کلی وجود نیروی کار جوان و تحصیل کرده یک فرصت است که در حال حاضر کشور ما می تواند از آن بهره برداری کند. همچنین سایر مزایا و ظرفیت های ایران مانند برخورداری از منابع طبیعی معدنی و فسیلی و به خصوص نفت خام و گاز طبیعی نیز در زمره ظرفیت های اقتصاد ایران قرار می گیرند. در اقتصاد مقاومتی باید تلاش شود تا ضمن توجه به متنوع سازی منابع، از تمامی ظرفیت های اقتصاد استفاده شود [۸].

۲-۱ مبانی نظری

تحریم اقتصادی و ابعاد آن

تحریم اقتصادی اقدام برنامه ریزی شده یک یا چند دولت از طریق محدود کردن مناسبات اقتصادی برای اعمال فشار بر کشور هدف با مقاصد مختلف سیاسی است. تحریم اقتصادی را عموماً بر دو نوع می دانند و یا اینکه آن را در دو زمینه اعمال می کنند: تحریم نوع اول تجاری است که در آن

صادرات و واردات به کشور هدف، محدود یا قطع می‌شود و نوع دوم، اعمال محدودیت‌ها و قطع مناسبات مالی می‌باشد. از سوی دیگر بسته به منشأ تحریم آن را به سه نوع تحریم‌های یک‌جانبه، تحریم از سوی چند کشور و تحریم توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد تقسیم می‌کنند [۹]. تحریم اقتصادی برای هدف‌های استراتژیک با تحریم برای سایر منافع اقتصادی یا غیراستراتژیک تفاوت دارد؛ زیرا تحریم برای هدف‌های استراتژیک معمولاً جایگزین گزینه جنگ می‌شود لذا هزینه اقتصادی آن به مراتب از جنگ کمتر و برای کشور یا کشورهای اعمال کننده کاملاً قابل توجیه است. گذر به تحریم‌های اقتصادی برای هدف‌های استراتژیک معمولاً چهار مرحله دارد:

مرحله اول: تشویق کشور هدف به‌طور خصوصی و از راه مذاکره دوجانبه

مرحله دوم: درخواست علنی از کشور هدف و اعلام عمومی آن

مرحله سوم: مشورت با متحدین برای اقدام‌های بعدی و اقدام نظارت در صورت نیاز

مرحله چهارم: آغاز تحریم از سطح غیراقتصادی [۱۰].

این تحریم‌ها معمولاً قبل از تحریم‌های اقتصادی آغاز می‌شود و هدف آن ترغیب کشور هدف به تغییر سیاست موردنظر است. یکی دیگر از اهداف تحریم اقتصادی تغییر رفتار کشور مورد تحریم به دلایل مربوط به روابط خارجی می‌باشد تحریم‌های اقتصادی معمولاً به‌عنوان ابزاری در تعقیب سیاست خارجی به کار می‌روند. این‌گونه استدلال می‌گردد که هدف جنگ اقتصادی این است که تا حد امکان به اقتصاد دشمن خسارت وارد گردد. تحریم‌های اقتصادی اقدامات منفی محسوب می‌گردند که درصدد تأثیرگذاری بر رفتار کشور از طریق تهدید و در صورت ضرورت، تحمیل مجازات به‌منظور عدم رعایت قانون می‌باشد، به همین دلیل تغییر رفتار جمهوری اسلامی ایران با هدف قرار دادن نقطه آسیب‌پذیر آن یعنی صنعت نفت، به‌عنوان یکی از شاخص‌های مؤثر از طرف آمریکا مورد استفاده قرار گرفته است [۱۱].

مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری

امروزه جمهوری اسلامی در حوزه‌های اقتصادی خود با مسائل و مفاهیمی مواجه است که به‌هیچ‌عنوان تاکنون چه در عرصه‌های نظری و در کتاب‌های درسی و چه در عرصه‌های عمل و تجارب بشری مشابه و مانندی واقعی نداشته است. خود انقلاب اسلامی مکلف به نوآوری و ابتکار و نظریه‌پردازی و الگوسازی در این عرصه‌های جدید اقتصادی است. هر کشوری که علم استکبارستیزی را برپا کند نیازمند چنین الگوهایی است. یکی از این مفاهیم، اقتصاد مقاومتی است. اگر تمام دانش انباشته و کتاب‌های مرسوم اقتصادی دنیا را مطالعه کنیم نظریه یا تجربه‌ای مدون و مکتوب درباره اقتصاد مقاومتی نخواهیم یافت. در تمام متون و کتاب‌های اقتصاد، هیچ پیشینه‌ای نظری یا عملی از تحریم بانک مرکزی نخواهید دید و از آنجاکه این امر تاکنون سابقه نداشته، چگونگی واکنش به آن هم امری بدیع و روشن است. حتی اگر مطالعاتی هم در این باره صورت گرفته باشد، در طبقه‌بندی‌های مجرمانه و امنیتی قرار گرفته و امکان دسترسی به آن برای کارشناسان معمولی وجود ندارد. نتیجه اینکه کارشناسان و اقتصاددانان انقلاب اسلامی نمی‌توانند از نظریه‌های

متداول برای حل مشکل و مسئله‌ی خود بهره بگیرند. لذاست که باید جنبش نرم‌افزاری و الگوی اسلامی-ایرانی اداره‌ی جامعه، شکل بدیعی به خود گرفته و در صورت پاسخگو بودن به شرایط فعلی الهام‌بخش جمیع ملت‌های آزاده دنیا گردد.

همان‌طور که اشاره شد، مقام معظم رهبری در سخنرانی‌ها و بیانات متعددی به موضوع اقتصاد مقاومتی پرداختند که می‌توان با بررسی این بیانات، مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی از دیدگاه ایشان را استخراج کرد به‌طوری‌که در این میان مؤلفه‌های اصلی و مهم اقتصاد مقاومتی قابل‌شناسایی است. در ادامه به بیان تعدادی از این مؤلفه‌ها می‌پردازیم:

(الف) فرهنگ عمومی: اصلاح الگوی مصرف [۱۲]، پرهیز از تجمل‌گرایی [۱۳]، ارتقا فرهنگ کار [۱۴]، اهمیت کالای داخلی [۱۵]، پرهیز از مصرف‌گرایی [۱۶]، وجدان کاری [۱۷]، همت و کار مضاعف [۱۸].

(ب) وظایف و سیاست‌های نظام: ارتباط صنعت و دانشگاه [۱۹]، استقلال اقتصادی [۲۰]، اقتصاد بدون نفت [۲۱]، امنیت اقتصادی [۲۲]، تولید ملی [۲۳]، خودکفایی [۲۴]، صنایع دانش‌بنیان [۲۵]، مبارزه با مفاسد اقتصادی [۲۶]، مردمی کردن اقتصاد [۲۷].

(ج) مقوله بین‌المللی: مقاومت در تحریم اقتصادی [۲۸]، نظام سرمایه‌داری غرب [۲۹].

شاخص‌های نشان‌دهنده برقراری اقتصاد مقاومتی

در صورتی‌که اقتصادی دارای شاخص‌های زیر باشد، می‌توان آن را اقتصادی مقاوم دانست که کمترین تأثیر را از شوک‌های وارده به اقتصاد را پذیرفته و توانایی بازسازی سریع پس از ورود شوک را دارد. اقتصاد مقاوم ماهیتی چندگانه دارد که باعث می‌شود نتوان آن را با یک شاخص نشان داد. به‌هر حال می‌توان شاخص‌های زیر را به‌عنوان نشانه‌ای از مقاوم‌تر شدن اقتصاد در نظر گرفت.

نرخ پایین بیکاری و بیکاری پنهان [۳۰]، بهره‌وری بالای نیروی کار، دوقطبی نبودن جامعه، سرمایه اجتماعی بالا، تنوع درآمدهای صادراتی کشور، نرخ رشد اقتصادی بالا [۳۱].

این شاخص‌ها در یک اقتصاد مقاوم می‌تواند با چالش‌هایی نیز همراه باشد که نحوه سیاست‌گذاری‌ها در هر جامعه‌ای بستگی به نوع سیاست دولت‌ها خواهد داشت. مثلاً سیاست‌های اقتصادی انبساطی در پیش گرفته شود یا انقباضی که معمولاً سیاست‌های انبساطی هر چند سطح درآمد را بالا می‌برد، اما در نهایت نرخ تورم نیز می‌تواند بالاتر باشد. (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی [۳۲].

بهبود عملکرد

بعد از بررسی اجمالی نسبت به موضوع اقتصاد مقاومتی جا دارد به موضوعاتی چون بهبود عملکرد و بهره‌وری نیز پرداخته شود. بهبود عملکرد بر اساس محیط متغیر امروز و زمینه‌ای که علوم رفتاری کاربردی به وجود آورد، مطرح گردید. تغییرات سریع در محیط سازمان‌ها که با دگرگونی محیط‌های اجتماعی همراه بود و منجر به تغییر عمده‌ای در شیوه زندگی، نیازها و پایگاه ارزش‌های افراد گردید ایجاب می‌کرد که ساختار و فرایندهای سازمانی انعطاف‌پذیر تا حدودی جایگزین

الگوهای سنتی شود. بهبود عملکرد در سازمان فرایند آماده شدن مدیریت و کارکنان برای یک تلاش برنامه‌ریزی شده تغییر می‌باشد [۳۳].

بهبود عملکرد سازمانی را می‌توان یک کوشش برنامه‌ریزی شده و مستمر دانست که علوم رفتاری را برای بهبود سازمان از طریق روش‌های درون‌نگری و خود باز شکافی به کار می‌برد. به عبارتی بهبود عملکرد در سازمان فرایند برنامه‌ریزی شده متحول نمودن فرهنگ سازمانی است. مراد از متحول نمودن، جایگزین کردن فرهنگی است که در آن ارزیابی و بازنگری فرایندهای اجتماعی عملی کاملاً منطقی و عقلایی است و بخشی از نهادهای سازمانی تلقی می‌شود بجای فرهنگی که این‌گونه ارزیابی‌ها در آنجایی ندارد [۳۴].

عوامل مؤثر در بهبود عملکرد

بهبود عملکرد انجام بهتر کارها نیست؛ بلکه مهم‌تر از آن انجام بهتر کارهای درست است منظور از عوامل مؤثر در بهبود عملکرد تشخیص عوامل اصلی و کلیدی با کارهای درستی است که می‌تواند طرف توجه و مورد علاقه مدیران در بهره‌وری باشد. روابط درونی بین نیروی انسانی، سرمایه و محیط سازمانی با توجه به برقراری توازن و هماهنگی و ادغام کلی آن‌ها با یکدیگر در بهره‌وری از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. افزایش بهره‌وری بستگی به آن دارد که مدیر به شیوه‌ای موفقیت‌آمیز بتواند عوامل نظام اجتماعی - تولیدی را تشخیص دهد. در بین عوامل متعدد اثرگذار در بهره‌وری دو گروه عوامل داخلی و خارجی نقش اصلی را ایفا می‌نمایند [۳۵].

عوامل داخلی یا درونی توسط فرد یا مدیر سازمان قابل کنترل است ولی عوامل خارجی یا بیرونی خارج از کنترل فرد یا سازمان می‌باشد. برای بهبود عملکرد سازمان باید عوامل خارجی که در مدیریت و کارایی سازمان مؤثرند در نظر گرفته شوند. از این‌رو اولین گام مدیریتی در راستای افزایش بهره‌وری تشخیص دامنه مشکلات در چارچوب دو گروه عوامل داخلی و خارجی و گام بعدی تشخیص عوامل قابل کنترل است. ممکن است عوامل بسیاری برای یک سازمان خارجی و غیرقابل کنترل باشند ولی برای سازمانی دیگر کنترل پذیر باشد. برای مثال بسیاری از عواملی که برای یک سازمان خصوصی عوامل خارجی است برای دولت و نهادهای دولتی، اتحادیه‌ها و گروه‌های مرتبط با آن داخلی می‌باشد. هریک از عوامل داخلی و خارجی خود به عوامل جزئی‌تری قابل تفکیک هستند [۳۶].

عوامل داخلی بهبود عملکرد در دو گروه عوامل سخت‌افزاری و نرم‌افزاری قابل تقسیم می‌باشد. عوامل سخت‌افزاری همان عواملی هستند که به آسانی و در کوتاه‌مدت قابل تغییر نیستند. این عوامل شامل محصولات و خدمات سازمان، تکنولوژی و فناوری سازمان، ماشین‌آلات و تجهیزات و غیره می‌باشد. در مقابل عوامل نرم‌افزاری عواملی هستند که به آسانی قابل تغییرند؛ این عوامل شامل کارکنان سازمان، روش و شیوه انجام کار و روش مدیریت سازمان می‌باشد. شناخت و دسته‌بندی عوامل فوق در هر سازمان رهنمود خوبی در جهت بهبود عملکرد سازمان خواهد داد.

از میان منابع علمی قابل اتکا و کاربردی از بعد عملی می‌توان به مقاله اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن که توسط دفتر مطالعات اقتصادی مجلس [۳۷] به رشته تحریر درآمده و یکی از جامع‌ترین و اصلی‌ترین منابع شناخت اقتصاد مقاومتی می‌باشد و یا مقاله تحریم اقتصادی و راهبردهای اقتصاد مقاومتی برای مقابله با تحریم که توسط جمعی از دانشجویان دانشگاه گیلان [۳۸] نوشته و دارای نگاه خوبی به مقوله تحریم‌ها و اقتصاد مقاومتی می‌باشد، اشاره نمود.

جامع‌ترین و بومی‌ترین منبع در زمینه اقتصاد مقاومتی آیین‌نامه اقتصاد مقاومتی نیروی پدافند هوایی است که از سوی معاونت طرح و برنامه و بودجه این نیرو [۳۸] تدوین و جنبه‌های اقتصاد مقاومتی را در سه حوزه صرفه‌جویی در منابع، اصلاح الگوی مصرف و ارتقا بهره‌وری، به شکل بومی و مناسب با شرایط محیطی و ساختاری، بر اساس بخش‌های مختلف نیرو، شرح وظایف و شاخص‌های عملکردی، با ذکر اقدامات مؤثر و راهکارهای پیشنهادی کاربردی تبیین نموده است. نکته قابل توجه در آیین‌نامه مذکور، قابلیت اجرایی طرح موصوف است به گونه‌ای که بنا بر ویژگی‌های آیین‌نامه و با توجه به توضیحات محقق، در جمع‌آوری مطالب از نظرات تمامی بخش‌های ستادی نیرو بهره گرفته شده است.

مهدی کیا [۳۹] در مطالعه‌ای، به موضوع "تبیین اصطلاحات و واژگان اقتصاد مقاومتی در نیروهای مسلح" پرداخته است. وی در مطالعه خود به تبیین رویکرد ریاضی به علم اقتصاد پرداخته است. او معتقد است اگر اقتصاد بخواهد بر مبنای واقعیت‌های جامعه بنا شود ابتدا باید اصول و فروض به دست آمده از جامعه مورد مطالعه، به درستی شناخته شود و بر این اساس به تشریح و توصیف اقتصاد مقاومتی در نیروهای مسلح پرداخته است. به این منظور از چارچوب‌های ریاضی و اقتصادی استفاده نموده است. در بخش دیگری از مطالعه خود به بررسی اقتصاد و رابطه آن با توان نظامی و هزینه‌های دفاعی می‌پردازد. در پایان محقق پیشنهاد به اتخاذ سیاست‌هایی جهت کنترل اموال سازمانی و تجهیزات و ایجاد بستر مناسب جهت آموزش ابعاد اقتصاد مقاومتی و تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در نیروهای مسلح داده است.

علی احمدپور [۴۰] مطالعه‌ای در خصوص "بررسی پتانسیل‌های اقتصادی نیروی پدافند هوایی در سطح کلان با رویکرد اقتصاد مقاومتی" انجام داده است. وی معتقد است شناخت ظرفیت‌های اقتصادی که خود می‌تواند یکی از مصادیق اقتصاد مقاومتی باشد باعث به حداقل رسیدن آسیب‌پذیری در شرایط فشارهای خارجی می‌شود. این تحقیق در یک بخش به دنبال بررسی پتانسیل‌های موجود در سطح کلان و در بخش دیگر با بررسی و واکاوی گروه‌های پدافندی دارد؛ که شناخت هر کدام از پتانسیل‌های موجود در ارتقاء توان اقتصادی و به دنبال آن نظامی یگان نقش دارد. مطالعه فوق که از نوع میدانی بوده و پیشنهاداتی جهت ایجاد پتانسیل اقتصادی یگان در راستای اقتصاد مقاومتی ارائه نموده است.

۳. روش تحقیق

به علت اینکه این تحقیق به دنبال یافتن پاسخی برای سؤالات مطرح شده می‌باشد تا نتایج آن در نیروی پدافند هوایی به کار گرفته شود و یا به عبارتی به دلیل آنکه اطلاعات حاصل از این تحقیق، برخاسته از واقعیات موجود است و قابلیت بهره‌برداری از آن وجود دارد، لذا تحقیق از نوع کاربردی می‌باشد. از سوی دیگر به بررسی حدود تغییرات چند متغیر با حدود تغییرات چند متغیر دیگر به صورت آماری می‌پردازد، لذا روش تحقیق حاضر، از نوع همبستگی است که با استفاده از روش‌های نوین آماری، فرضیات مورد آزمون قرار گرفته و میزان همبستگی متغیرها تعیین و مشخص می‌گردد.

جامعه آماری موضوع مورد تحقیق در این پژوهش کلیه افراد صاحب‌نظر و پایور نیروی پدافند هوایی، شامل فرماندهان و مدیران، روسای دواير و شعبات و متصدیان اقدام، به تعداد تقریبی **** نفر می‌باشد. محقق از طریق فرمول کوکران با حداکثر اشتباه مجاز $0/1$ اقدام به تعیین حجم نمونه به تعداد حداقل ۹۵ نفر نموده و با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی ساده پرسشنامه خود را میان ۱۰۰ نفر توزیع نموده است.

روش و ابزار جمع‌آوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای و میدانی بوده و محقق به منظور تبیین اطلاعات تحقیق و مبانی نظری از بین کتب، اسناد و مدارک اقدام به جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها نموده است در ادامه با مراجعه به خبرگان و مصاحبه با صاحب‌نظران اقدام به بومی نمودن مدل خود نمود. جهت آزمون فرضیات و استنباط از واقعیات جامعه مورد مطالعه از روش میدانی بهره گرفته و به وسیله پرسشنامه به این مهم دست یافته است. اطلاعات موردنظر از منابع مشروحه زیر به دست آمده است.

به منظور تبیین روایی و اعتبار اقدامات زیر انجام گرفته است:

- انتخاب افراد متخصص دارای تجربه گران‌قدر، آشنا با موضوعات اقتصادی، اقتصاد مقاومتی و بهبود عملکرد
- تأیید اسناد و مدارک مورد مطالعه از سوی اساتید و صاحب‌نظران
- جهت تعیین روایی پرسشنامه، ۹ سؤال باز برای مصاحبه با صاحب‌نظران طرح و پاسخ‌های صاحب‌نظران در پرسش‌نامه مورد استفاده قرار گرفت.
- ارائه سؤالات پرسشنامه به صاحب‌نظران و افراد خبره و لحاظ نظرات تکمیلی و اصلاحی ایشان در پرسشنامه
- استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به منظور سنجش اعتبار پرسشنامه (ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده توسط نرم‌افزار، ۶۸ و ۸۱ درصد)

۴. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این مقاله با توجه به موضوع، ۲ فرضیه ترسیم گردید، که به وسیله آن‌ها به دنبال پاسخ به سؤال پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی تأثیر معناداری دارد، می‌باشیم. فرضیات بیان شده تأثیر پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی بر کارایی و اثربخشی نیروی مذکور را مورد

آزمون قرار می‌دهد.

فرضیه اول: پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در بهبود اثربخشی نیروی پدافند هوایی تأثیر معناداری دارد.

آماره χ^2 ۲ محاسبه شده در این فرضیه بزرگ‌تر از ۹/۴۸۸ و برابر با ۰/۴۵، نشان از رد فرضیه صفر داشته، بنابراین می‌توان گفت پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی، در بهبود اثربخشی نیروی پدافند هوایی تأثیر معناداری دارد.

(۱)

$$C = \sqrt{\frac{\chi^2}{\chi^2 + n}} \Rightarrow C = \sqrt{\frac{26/07}{26/07 + 100}} \Rightarrow C = 0.45$$

ضریب فی، بیانگر همبستگی میان متغیر تابع و متغیر مستقل می‌باشد. در صورتی که این ضریب بزرگ‌تر از ۰/۵ باشد، نشانگر وجود همبستگی خیلی شدید میان متغیرها می‌باشد. ضریب فی مربوط به فرضیه اول، ۰/۴۵ را نشان می‌دهد که بیانگر عدم وجود همبستگی خیلی قوی میان پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی و اثربخشی نیروی پدافند هوایی می‌باشد لیکن به دلیل نزدیکی عدد به ۰/۵ می‌توان گفت همبستگی قوی میان دو عامل وجود دارد.

فرضیه دوم: پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی بر کارایی نیروی پدافند هوایی تأثیر معناداری دارد. آماره χ^2 ۲ محاسبه شده در این فرضیه بزرگ‌تر از ۹/۴۸۸ و برابر با ۰/۶۴، نشان‌دهنده رد فرضیه دوم بوده بنابراین نتیجه می‌گیریم پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی، در بهبود کارایی نیروی پدافند هوایی تأثیر معناداری دارد.

(۲)

$$C = \sqrt{\frac{\chi^2}{\chi^2 + n}} \Rightarrow C = \sqrt{\frac{69/97}{69/97 + 100}} \Rightarrow C = 0.64$$

ضریب فی مربوط به عوامل سازمانی، ۳۱/ را نشان می‌دهد که بیانگر عدم وجود همبستگی شدید میان پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی و کارایی در نیروی پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) می‌باشد. در جدول ۱ می‌توان شدت تأثیر هریک از عوامل مربوط به اقتصاد مقاومتی را بر کارایی، اثربخشی و بهره‌وری مشاهده نمود. با توجه به آن می‌توان گفت از میان سنجه‌های و ارکان اقتصاد مقاومتی مورد بهره‌برداری در نیروی پدافند هوایی "دانش‌بنیان نمودن سازمان" اشاره نمود که با فراوانی وزنی (۳/۷۶ از ۵) بیشترین تأثیر مثبت را بر اثربخشی نیرو، همچنین سنجه "بهره‌گیری از پتانسیل همبستگی و مشارکت کارکنان" که با فراوانی وزنی (۳/۷۵ از ۵) بیشترین تأثیر را بر بهبود کارایی نیرو دارد و در جمع‌بندی نهایی کلی نیز "دانش‌بنیان نمودن سازمان" بیشترین تأثیر مثبت را بر بهره‌وری نیرو دارا می‌باشد.

جدول ۱: جمع‌بندی شاخص‌های مربوط به فرضیات

مؤلفه‌ها		میانگین فراوانی وزنی		تجزیه و تحلیل	
		اثربخشی	کارایی	میانگین فراوانی وزنی بهبود عملکرد	ارزش
تنوع در منابع درآمدی به‌عنوان یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی، بر بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی		۳/۴۸	۳/۴۶	۳/۴۷	قوی
دانش‌بنیان نمودن سازمان به‌عنوان یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی، بر بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی		۳/۷۶	۳/۵۶	۳/۶۶	قوی
بهره‌گیری از پتانسیل همبستگی و مشارکت کارکنان به‌عنوان یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی، بر بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی		۳/۴۴	۳/۷۵	۳/۶	قوی
اصلاح الگوی مصرف به‌عنوان یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی، بر بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی		۳/۶۷	۳/۴۷	۳/۵۷	قوی
استفاده از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها جهت مقابله با تهدیدات به‌عنوان یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی، بر بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی		۳/۴۹	۳/۲۴	۳/۳۷	قوی
میانگین شاخص		۳/۵۷	۳/۵۰	۳/۵۳	قوی

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مطابق نتایج به‌دست‌آمده، مشخص گردید که بین به‌کارگیری اقتصاد مقاومتی در سازمان و اثربخشی نیروی مذکور، رابطه معناداری وجود دارد. فرضیه دوم نیز به اثبات رسید و مشخص گردید، بین پیاده‌سازی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی و بهبود کارایی آن نیرو رابطه معناداری وجود دارد. بر این اساس می‌توان گفت که یعنی "پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی تأثیر معناداری دارد".

در میان پنج عامل اقتصاد مقاومتی که قابلیت پیاده‌سازی در آن نیرو را دارند به ترتیب عامل دانش‌بنیان نمودن سازمان بر بهبود عملکرد نیروی مذکور تأثیر بالاتری نسبت به سایر عوامل داشته و بهره‌گیری از پتانسیل همبستگی و مشارکت کارکنان بعد از دانش‌بنیان نمودن سازمان، حائز اهمیت بالایی است. استفاده از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها جهت مقابله با تهدیدات به‌عنوان یکی از ارکان و ابعاد اقتصاد مقاومتی نسبت به عوامل دیگر از اهمیت کمتری برخوردار بوده و دلیل آن‌هم شاید این باشد که نمونه موردبررسی معتقد به بهبود شیوه بهره‌گیری از امکانات و منابع موجود می‌باشند تا از این طریق از هدر رفت منابع و انرژی جهت بالا رفتن عملکرد بهره گرفته شود، سپس در راستای استفاده از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های نهفته در سازمان اقدام نمایند. مقایسه ارزیابی تأثیر

اجرای اقتصاد مقاومتی بر اثربخشی و کارایی نشان از وزن بیشتر تأثیر اقتصاد مقاومتی بر اثربخشی در نیروی پدافند هوایی دارد. دلیل این موضوع را می‌توان در نیاز بیشتر در امر اثربخشی عنوان نمود. به عبارتی فعالیت‌های فراوانی در این بخش از نیروهای مسلح انجام می‌شود که از بهره‌وری بالایی برخوردار نبوده و هزینه مادی و انسانی بالایی را هدر می‌دهد. بر این اساس با اجرای اقتصاد مقاومتی باید نگاه را بیشتر به سمت اثربخشی سازمان سوق داد؛ چراکه نتایج حاصل از آن مؤثرتر می‌باشد. در میان ارکان اقتصاد مقاومتی بیشترین تأثیر بر اثربخشی را دانش‌بنیانی سازمان داشته و بعد از آن اصلاح الگوی مصرف دارا می‌باشند. در مورد تأثیر بر کارایی نیز ابتدا بهره‌گیری از پتانسیل همبستگی و مشارکت کارکنان و بعد از آن دانش‌بنیان نمودن سازمان دارا است. در آخر باید گفت با اجرای اقتصاد مقاومتی، بیش از ۷۰ درصد (۳.۵۳ از ۵) عملکرد نیروی پدافند هوایی بهبود یافته و بهره‌وری آن نیرو افزایش پیدا کرده است که درصدی مطلوب و قابل قبول می‌باشد. با در نظر گرفتن نتایج آزمون‌های صورت گرفته و تحلیل‌ها و مشخص شدن اهمیت موضوع اقتصاد مقاومتی راه کارهای عملی برای تحقق آن و دستیابی به عملکرد مطلوب‌تر با در نظر گرفتن سطوح مختلف مدیریت پیشنهاد می‌گردد:

- یکی از راه‌هایی که نیروی پدافند هوایی می‌تواند عملکرد مطلوب‌تری داشته باشند، مقوله پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی به‌ویژه در پنج رکن، بهره‌گیری بیشتر از دانش و دانش‌بنیان نمودن سازمان، بهره‌گیری از پتانسیل همبستگی و مشارکت کارکنان، اصلاح الگوی مصرف، تنوع بخشیدن در منابع درآمدی و عوایدی، بهره‌گیری از ظرفیت‌های بلااستفاده و بالقوه موجود در نیرو می‌باشد.
- تغییرات محیطی و بین‌المللی در کنار تحریم‌ها و بازی‌های گوناگون دشمنان لزوم آمادگی را برای انجام تغییرات متناسب با شرایط ایجاد می‌کند. باین وجود دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌ها در سازمان‌ها در صورتی که به‌درستی تدوین نشده و یا بازنگری لازم در آن‌ها صورت نگیرد، دست‌وپا گیر بوده و از مقاومت سازمان در برابر موج تغییرات می‌کاهد. لذا پیشنهاد می‌گردد ضمن بازنگری در دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌ها، در حد امکان از تعداد آن‌ها کاسته شده و بیشتر از قدرت تفکر، تدبیر کارکنان و مدیران در تصمیمات استفاده شود.
- همان‌گونه که بیان شد، حرکت به سمت دانش‌بنیانی سازمان به‌عنوان اصلی‌ترین گام در پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی و بهبود عملکرد باید به‌طور جد، دنبال شود. این موضوع در تحلیل نظرات نمونه موردبررسی نیز تأیید گردید و به‌عنوان اولین و مؤثرترین گام شناخته شد. استفاده از دانش روز در تمامی زمینه‌ها، به‌ویژه در صرفه‌جویی در منابع، اصلاح الگوی مصرف و افزایش بهره‌وری نباید فراموش گردد.
- جهت دستیابی به عملکرد بهتر در سطح آن نیرو، اموری که اثربخشی را تحت تأثیر قرار می‌دهد بر امور مرتبط با کارایی اولویت دارد. دلیل این موضوع نیز به نیاز به کیفی کردن کارها است. بر این اساس توصیه می‌گردد مسئولان ضمن توجه بیشتر به اثربخش نمودن فعالیت‌ها، در جهت کیفی نمودن امور تلاش نمایند.
- بودجه‌ریزی عملیاتی با رویکرد مفید، هزینه فایده از ابزارهای اقتصاد مقاومتی در زمینه مالی محسوب

می‌شود. لذا مسئولان مالی باید تمام تلاش خود را جهت اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی به عمل آورند.

۷. منابع

- [۱] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد مقاومتی، دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۶/۱۶.
- [۲] ح. خلیلی، حسام‌الدین، مقاومت اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی، چهارم، انتشارات دانشگاه علامه، تهران، ۵، ۱۳۹۷.
- [۳] م. ر. دره شیر، "اثر تحریم اقتصادی بر رشد اقتصادی"، مجموعه مقالات همایش ملی آسیب‌ها و فرصت‌های تحریم اقتصادی، دانشگاه آزاد اسلامی اراک، اراک، ۳۲۲، ۱۳۹۷.
- [۴] پ. رجبی، "تحریم اقتصادی و راهبردهای اقتصاد مقاومتی برای مقابله با تحریم"، مجموعه مقالات همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی، دانشگاه گیلان، رشت، ۲۴۶-۲۴۵، ۱۳۹۸.
- [۵] م. ب. صدر، اقتصاد صدر اسلام، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۴-۵، ۱۳۹۷.
- [۶] ش. صدر، اقتصاد مقاومتی، هفتم، سمت، تهران، ۴۹، ۱۳۹۲.
- [۷] ف. تار، خ. سیدشکری، ز. کاویانی، "اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن"، دفتر مطالعات اقتصادی مجلس، تهران، ۳، ۱۳۹۷.
- [۸] ف. تار، خ. سیدشکری، ز. کاویانی، "اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن"، دفتر مطالعات اقتصادی مجلس، تهران، ۴، ۱۳۹۷.
- [۹] پ. رجبی، "تحریم اقتصادی و راهبردهای اقتصاد مقاومتی برای مقابله با تحریم"، مجموعه مقالات همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی، دانشگاه گیلان، رشت، ۲۵۸، ۱۳۹۸.
- [۱۰] پ. رجبی، "تحریم اقتصادی و راهبردهای اقتصاد مقاومتی برای مقابله با تحریم"، مجموعه مقالات همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی، دانشگاه گیلان، رشت، ۲۵۹، ۱۳۹۸.
- [۱۱] ف. تار، خ. سیدشکری، ز. کاویانی، "اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن"، دفتر مطالعات اقتصادی مجلس، تهران، ۱۱، ۱۳۹۷.
- [۱۲] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۷۲/۱/۴.
- [۱۳] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۸۸/۱/۱.
- [۱۴] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۰/۵/۱۶.
- [۱۵] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۱/۱/۱.
- [۱۶] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۰/۱/۱۴.
- [۱۷] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۷۳/۱/۱.
- [۱۸] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۸۷/۲/۱۷.
- [۱۹] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۰/۷/۱۳.
- [۲۰] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۱/۲/۱۰.
- [۲۱] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۰/۵/۲۶.
- [۲۲] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۸۰/۲/۱۰.
- [۲۳] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۱/۱/۱۵.

- [۲۴] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۸۵/۸/۱۸.
- [۲۵] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۱/۵/۱۸.
- [۲۶] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۰/۷/۲۰.
- [۲۷] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۲/۶/۲۰.
- [۲۸] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۹۱/۳/۱۴.
- [۲۹] بیانات مقام معظم رهبری پیرامون اقتصاد، ۱۳۸۶/۱۲/۱۶.
- [۳۰] ع. رفیع زاده، م. ع. عفتی، م. رونق، مریم، مدیریت عملکرد، دوم، انتشارات فرمنش، تهران، ۲۱، ۱۳۹۹.
- [۳۱] ف. تاری، خ. سیدشکری، ز. کاویانی، "اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن"، دفتر مطالعات اقتصادی مجلس، تهران، ۱۷، ۱۳۹۷.
- [۳۲] ف. تاری، خ. سیدشکری، ز. کاویانی، "اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن"، دفتر مطالعات اقتصادی مجلس، تهران، ۱۷، ۱۳۹۷.
- [۳۳] ب. قاسمی، بهروز، تئوری‌های رفتار سازمانی، دهم، هیئت، تهران، ۶۲۴، ۱۳۹۹.
- [۳۴] ر. چانگ، ریچارد، بهبود مستمر فرآیند، راهنمای عملی بهبود فرآیندها بر اساس نتایج قابل‌اندازه‌گیری، ترجمه: سهراب خلیلی شورینی و ابراهیم میرخرسندی، ششم، یادواره، تهران، ۲۳، ۱۳۹۷.
- [۳۵] ع. رضائیان، بهره‌وری و مصداق‌ها، سیزدهم، زمینه، تهران، ۸۵، ۱۳۹۶.
- [۳۶] ز. برومند، بهبود و بازسازی سازمان، هفتم، هیئت، تهران، ۱۷، ۱۳۹۸.
- [۳۷] ف. تاری، خ. سیدشکری، ز. کاویانی، "اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن"، دفتر مطالعات اقتصادی مجلس، تهران، ۱۳۹۷.
- [۳۸] م. پیراسته، ا. مالدار، آیین‌نامه اقتصاد مقاومتی نیروی پدافند هوایی، نیروی پدافند هوایی، ۱۴۰۰.
- [۳۹] م. مهدوی‌کیا، تبیین اصطلاحات و واژگان اقتصاد مقاومتی در نیروهای مسلح، نیروی پدافند هوایی، ۱۳۹۷.
- [۴۰] ع. احمدپور، بررسی پتانسیل‌های اقتصادی نیروی پدافند هوایی در سطح کلان با رویکرد اقتصاد مقاومتی، نیروی پدافند هوایی، ۱۳۹۸.